

Univezitní student a český jazyk (úvod do diskuse)

VLADIMÍR SPOUSTA A JAN ŠMARDA

Jazyk jako jedinečný komunikační nástroj umožňující člověku sdělit své myšlenky je považován za nejdůležitější činitel, kterým se člověk (*Homo sapiens*) vyčlenil z říše ostatních živočišných druhů.

Mateřský jazyk je možno definovat podle různých kritérií různě; v českém prostředí je tímto souslovím nejčastěji označován ten jazyk, kterým na jedince mluví jeho matka. Mateřský jazyk je jedním z nejprůkaznějších identifikačních znaků každého národa a jako dědictví národa představuje jednu z jeho nejdůležitějších hodnot. Jazyky své národy stmelují a upevňují národní a historické povědomí resp. výlučnost.

Tak je tomu i v případě **českého jazyka**. V současné době však pozorujeme, že pouta mezi příslušníky českého národa a jejich mateřským jazykem se uvolňují. Kde hledat příčiny tohoto stavu? A co může učinit univerzita resp. její učitelé pro posílení tohoto vztahu u těch, kdo jsou historicky předurčení k tomu, aby ovlivňovali způsob, jak je s jazykem ve společnosti nakládáno – tedy u svých studentů?

Z diskuse o stávající úrovni znalostí českého jazyka u studentů naší univerzity, která spontánně proběhla mezi členy redakční rady univerzitní revue *Univerzitas*, vzešel návrh iniciovat širší **diskusní fórum univerzitních učitelů** všech fakult a na jejím základě se pokusit hledat metody a prostředky, jimiž by bylo možno dosáhnout nápravy. Zpracováním iniciačního úvodu k této diskusi byli šéfredaktorkou revue pověřeni autoři tohoto vstupu.

Jako nejúčelnější se nám jeví podnítit širší diskusi tak, že pojmenujeme a navrhneme pro diskusi několik **problémových okruhů** souvisejících s úrovní znalostí českého jazyka univerzitních studentů. Budeme se přitom snažit zůstat v roli nezaujatého a objektivního pozorovatele a nevyjadřovat svůj názor nebo postoj k předkládaným jevům.

- Domníváme se, že jednou z příčin laxního vztahu uživatelů českého jazyka (Čechů obecně, nejen univerzitních studentů) v současné době je *oslabené vědomí národní identity*; jeho důsledky lze pozorovat ve všech oblastech společenského života.
- Svůj podíl viny na neutěšeném stavu znalostí (přesněji neznalostí) českého jazyka ovšem nesou i *masová komunikační média*, jejichž protagonisté (redaktoři, moderátoři, reportéři, mluvčí etc.) často nedbají na čistotu svého jazyka a mnohdy nekriticky přejímají slovní výrazy a jejich hybridy z mluvy nekulturních společenských skupin, ze žargonu mladistvých nebo z prostředí úzce

specializovaných odborníků ve snaze demonstrovat svůj rozhled a schopnost být tzv. v obraze („in“). Svou rolí tu může přispívat i výrazová nezřetelnost, ledabylost až nesrozumitelnost výslovnosti ve spojení s nevkusnými hrdelními pazvuky („hýkáním“ mluvčího), jíž jsme stále častěji svědky v českých masově komunikačních médiích, jmenovitě ze strany některých mediátorů a reportérů Českého rozhlasu a některých seriálových herců České televize.

- V té nejobecnější rovině ovlivňuje postoje studentů (ale i široké veřejnosti) k pravopisným a mluvnickým požadavkům – tedy k formální stránce jazyka – současná éra filozofického postmodernismu v kultuře, vycházející z extrémně liberalistického principu, že „*vše je dovoleno*“, která určuje i žebříček občanských hodnot, a v tomto rámci současná snaha *preferovat obsah před formou*, což má bezpochyby také své filozofické a metodologické zdůvodnění, současně však i své limity.
- Primárně a přímočaře je klesající úroveň znalostí českého jazyka působena poklesem kvality *školní výuky*, a to již na 1. stupni základní školy. Mezery ve vědomostech, s nimiž žák přichází do vyšších ročníků, nejsou zacelovány, ale spíše se zvětšují, protože učitelé 2. stupně základní i střední školy obvykle předkládají svým žákům nové učivo, aniž by z diagnózy aktuální úrovně jejich znalostí vyvodili důsledky a učivo, které žáci nezvládli, doplnili.
- Situaci někdy zhoršují *nekompetentní rozhodnutí ministerstva školství* a jeho zásahy do skladby učiva, jako tomu bylo např. v případě snížení nároků na znalost struktury větné stavby, reflektující obtíže intelektuálně méně zdatných žáků s jeho osvojením a populisticky vyhovující jim a vlastně i jejich učitelům. Přitom však byly opomenuty důsledky tohoto zásahu, projevující se – díky úzké provázanosti struktury větné stavby a větné interpunkce – neznalostí pravidel pro kladení interpunkčních znamének.
- Jiná příčina pak může být skryta v razantně proklamovaném požadavku, aby student ovládal minimálně jeden *světový jazyk*, a to i v případě těch studentů, kteří ještě nezvládli svůj mateřský jazyk (někdy dokonce ani na úrovni požadavků základní školy). Protože získání lukrativního zaměstnání předpokládá znalost nejméně jednoho cizího jazyka, děti se již v útlém věku, kdy ještě nemají fixován svůj jazyk mateřský, učí cizímu jazyku (v současné době nejčastěji anglickému).
- Nepochybně ovlivňuje úroveň znalostí mateřského jazyka i rozbujelé užívání *cizojazyčných termínů* (převážně anglicismů) ve všech oblastech společenského života, které pak pronikají do českého jazyka a „zaplevelují“ ho. V některých, zvláště technických oborech se cizí termíny používají výlučně (např. v oblasti výpočetní techniky se prakticky již nehovoří česky). Důsledkem této invaze anglického jazyka s velmi jednoduchým tvaroslovím (ve srovnání s jazykem českým) a více méně stabilním slovosledem (což je ovšem problém celosvětový) je oslabené vědomí mimořádné bohatosti českého jazyka a snaha po „světovosti“.

Akademické obci (nejen naší univerzity) je známo, že uchazeči o **bakalářské studium** mnohdy svými znalostmi českého jazyka nesplňují ani požadavky, kladené na středoškolské studenty při maturitní zkoušce. Když z ministerstva školství vzešel požadavek, aby i učitelé odborných předmětů na odborných školách a učilištích měli vysokoškolské vzdělání, pedagogické fakulty zaznamenaly obrovský nárůst počtu uchazečů o bakalářské studium – přesněji o titul bakaláře. Tak i Pedagogická fakulta naší univerzity přijímá ke studiu uchazeče, kteří již řadu let působili – mnohdy s velmi dobrými výsledky – na odborných školách a přistupují ke studiu na vysoké škole zcela formálně s jediným cílem: získat diplom a vyhovět tak předpisům. Tento postoj se pochopitelně promítá (bohužel negativně) do jejich studijních výsledků. Pokud nepřicházejí s maturitou na gymnáziu (a těch bývá jen zanedbatelný počet), pak většinou vykazují velmi tristní znalosti českého jazyka, protože absolvovali technicky zaměřené střední školy, kde byla jeho výuka druhořadou záležitostí. Ale protože jsou mnohdy osobnostně i profesně zralí, jen s nechutí přijímají požadavek svých univerzitních učitelů, aby psali své práce s respektem k pravopisné normě českého jazyka. Svůj názor a postoje pak vyjadřují i konfrontačně vůči svým učitelům a cítí se zaskočení, protože nenalézají způsob, jak se zbavit tohoto svého handicapu a požadované znalosti rychle a snadno získat. Teprve v průběhu studia si začínají uvědomovat, že jejich jazyková insuficience může negativně ovlivnit i jejich didaktickou pozici při výuce v situaci, kdy budou např. psát na tabuli nebo prezentovat svůj výklad v programu Power Point.

Kam až může dospět vysokoškolský student, který nectí svůj mateřský jazyk, a k jakým absurdnostem pak může docházet, demonstruje následující případ:

Diplomovou práci s názvem *Freetekno & CzechTek 2005* (Praha 2006) vypracoval její autor na Fakultě sociálních věd Karlovy univerzity v Praze (dostupná je na adrese <http://cs.wikipedia.org/wiki/Freetekno>; její reálný výtisk jsem neměli k dispozici). V předmluvě se dojemně přiznává, že práci psal „*pro účel úspěšného dokončení studia*“, že výsledek neodpovídá jeho představě, ale (citují) „*Přesto jsem se rozhodl vypustit toto dílko do oběhu, protože se v něm píše o věcích, který i když se nepodařily vždycky uchopit úplně šťastně, nebyly v Čechách dostatečně publikovány a tomu odpovídá o vědomí o nich.*“

Předmluvu uzavírá: „*P. S. S výtkami kolem stylistiky, pravopisu, formální úpravy a dalšíma nadbytečnejma vymoženostmi na mě nechodte... a když už vás tam něco takového podstatně trkne, zkuste to **zkousnout**, nebo mi ještě kvůli vám seberou titul.*“ Duchaplná výpověď tohoto magistra končí ikonou evokující rozesmátý obličej a pokračuje: „*A ta fotka na přední stránce je normální **čórka**, a jelikož nevím (chybí čárka) komu jsem to **lohnul**, ani sem nemůžu napsat odkaz... Přesto věřím, že tvůrce fotky není **pičus**, kterej by kvůli tomu dělal haló... dík.*“

V souvislosti s touto diplomovou prací se vynořuje celá řada otázek:

- Jako první a zásadní vyvstává otázka, jak je na pražské fakultě sociálních věd nastaven systém ověřování a hodnocení kvality disertačních, graduačních prací?

- Nahlédli do práce tohoto nositele akademického titulu alespoň konzultant a oponent?
- Pokud ji četli (což je jejich povinnost), jak reagovali na autorovy citované „výlevy“ a jak práci hodnotili, když byla přijata k obhajobě?
- Jak vůbec mohl student s takovými neznalostmi českého jazyka a stylem vyjadřování dospět až ke státní závěrečné zkoušce?

O mnoho lepší však není situace v této oblasti ani na Masarykově univerzitě. Uvádíme pouze jeden příklad. Když zhruba před čtyřmi lety požádal jeden uchazeč o habilitační řízení o předběžné posouzení své práce, měl jsem možnost do ní nahlédnout a přesvědčit se o počtu a povaze prohrěšků proti pravopisu českého jazyka, které se v ní vyskytovaly. Byly však o to závažnější, že se jednalo o jazyková pochybení v práci, kterou hodlal její autor podat jako práci habilitační.

Určitou naději vkládáme do nově prosazovaného požadavku ministerstva školství, aby se maturitní zkoušky z českého jazyka staly pro všechny studenty středních škol povinnými. Jak dalece se toto administrativní rozhodnutí projeví ve vztahu těchto vysokoškolských studentů k českému jazyku a v jejich vědomostech o něm, se však může ukázat až po letech.

Ještě před dvaceti lety jsme nepředpokládali, že budeme nuceni vystoupit na obranu mateřského jazyka před českými vysokoškoláky.

Jako příklady tematických námětů diskuse, kterou chceme vyvolat, můžeme uvést:

1. Umějí se studenti česky (např. při zkoušce) vyjadřovat?
2. Je jazyková stránka univerzitních dizertačních prací (bakalářských, magisterských, doktorských) významná – a pokud ano, je (resp. má být) při jejich hodnocení zvažována?
3. Je přímý verbální kontakt učitele se studentem na české škole zapotřebí: včera, dnes – a zítra?
4. Počítačová kultura a četba literatury v češtině.
5. Jak se může do diplomové práce podané na univerzitě (viz výše) dostat i nejprimitivnější vyjadřovací vulgarita? Quo vadis, Alma mater?

Těmito příklady se ovšem nedejte spoutat ve svých názorech.

Celý tento krátký soubor pokládejte, prosím, za úvod k diskusi, k níž Vás všechny – čtenáře *Universitas* – zveme. Protože naše revue se obrací především (ovšem nejen!) k akademické obci Masarykovy univerzity, víme, že s touto problematikou se asi každý z jejich učitelů nejménou setkal a má k ní co říci. Řekněte, prosím, také ostatním kolegům i studentům o této diskusi.

Všechny *Vaše příspěvky rádi uveřejníme*, aniž bychom do nich redakčně jakkoliv zasahovali. Čím jich dostaneme více, tím lépe. Současná situace je k takové diskusi zralá, snad až přezralá.

Napište nám své zkušenosti, názory a návrhy v rozsahu maximálně do 2 počítačových normostran (velikost písma 12, řádkování 2) a pošlete nám je co

nejdříve (nejpozději do 30. října) na e-mailovou adresu: spousta.v@email.cz nebo ve strojopisné formě na poštovní adresu: doc. PhDr. Vladimír Spousta, CSc., 635 00 Brno-Bystřec, Štouračova 12.

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 43

- Bibliografie Rudolfa Šrámka za léta 1956–2008.** Jana Marie Tušková-Ivana Kolářová. Masarykova univerzita Brno, 2008
- Marie Blahutková a kol. **Zvedni se a běž.** Masarykova univerzita Brno, 2008
- Marie Blahutková a kol. **Psychomotorická terapie.** Masarykova univerzita Brno, 2008
- Ladislav Blažek, Milan Figurka a kolektiv. **Analýza regionálních a mikroekonomických aspektů konkurenceschopnosti.** Masarykova univerzita Brno, 2008
- Fifteen-Year-Olds in Brno. A Slice of Longitudinal Self-Reports.** Stanislav Ježek, Lenka Lacinová (Eds.). Masaryk University Brno, 2008
- Marta Goňcová a kol. **Evropa 21. století: rozmanitost a soudržnost?** Masarykova univerzita Brno, 2008
- Dalibor Havel: Listinné písmo v českých zemích na přelomu 13. a 14. století.** Masarykova univerzita Brno, 2008
- Zdeňka Kubíková, Barbora Zučová a kol.: **Metodický materiál k výuce první pomoci na gymnáziích v Jihomoravském kraji.** Masarykova univerzita Brno, 2008
- Methoden der Sprachlehr- und Sprachlernforschung. Band 1. Beispiele aus dem Bereich des Deutschen als Fremdsprache in Tschechien.** Věra Janíková, Brigitte Sorbet (Hrsg.). Masarykova univerzita Brno, 2008
- Sborník příspěvků z mezinárodní konference na téma Zákoník práce po nálezů Ústavního soudu. **Pracovní právo 2008.** Zámecký hotel Třešť 1.–3. října 2008. Masarykova univerzita Brno, 2008. CD
- Sborník-prezentace – fotogalerie. **Praxe a stáže studentů vysokých škol.** DVD Multimediální prezentace. Masarykova univerzita Brno, 2008 Brno, 2008
- Sborník rozšířených abstraktů.** Výjezdni zasedání Centra Jaroslava Hájka pro teoretickou a aplikovanou statistiku. Telč 25.–27. září 2008. Masarykova univerzita Brno, 2008 CD
- Sborník příspěvků. **Seminář k „Mezinárodnímu roku planety Země“.** Brno, 11. září 2008. Masarykova univerzita Brno, 2008
- Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, řada germanistická, R 13.** Masarykova univerzita Brno, 2008
- Sborník příspěvků **5. Letní škola aplikované informatiky.** Indikátory účinnosti EMS podle odvětví. Bedřichov 22.–24. srpna 2008. Masarykova univerzita Brno, 2008
- Sport a kvalita života 2008.** Kolektiv autorů. Sborník abstrakt mezinárodní konference konané 6. – 7. listopadu 2008 v Brně. Masarykova univerzita Brno, 2008
- Josef Šmajš, **Uvedení do evoluční ontologie.** Studijní text pro posluchače filozofických oborů. Masarykova univerzita Brno, 2008
- Zdeněk Tomeš, Libor Židek a kolektiv, **Determinanty hospodářského růstu v zemích východní Evropy.** Masarykova univerzita Brno, 2008